

Article Title: An Investigation of the Emerging Suffix “-tor” in Contemporary Persian from a Cognitive Morphology Perspective

Pahlavannezhad, Mohammad Reza

Professor Linguistics Department, Faculty of Letters and Humanities, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran. (Corresponding Author)
pahlavan@um.ac.ir

Behnam Moghaddam, Nahid

Ph.D. Candidate Department of Linguistics, Faculty of Letters and Humanities, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.
na.behnammoghaddam@mail.um.ac.ir

Introduction and Problem Statement

Language is not merely a formal system of rules, but rather a true reflection of human cognition and the mind. In this context, morphology, as one of the most dynamic levels of language, plays a fundamental role in the formation of new words and its profound interaction with meaning. Moving beyond purely formal and structuralist approaches, the present study adopts a cognitive perspective, as the word-formation process is a gradual, context-sensitive, and meaning-based phenomenon. In cognitive linguistics, affixes are regarded as representations of mental concepts and semantic networks.

One of the highly frequent, complex, and emerging suffixes in contemporary Persian is the suffix “-tor”. This suffix, which has not been investigated in previous studies, has gained significant prevalence in media discourse and social networks. The main problem addressed in this research is the examination of this suffix based on prototype theory, in order to demonstrate how an affix can encompass a continuum of meanings, ranging from central to peripheral.

Research Questions

This study seeks to find answers to the following fundamental questions:

1. How is this emerging suffix distributed in contemporary Persian discourse (especially in digital space)?
2. Which uses of the suffix “-tor” are considered prototype (central) members, and which ones are peripheral uses?
3. What cognitive and contextual factors cause this suffix to distance itself from the category center and move toward lexical innovations and peripheral uses?

Theoretical Framework

The present study is conducted within the framework of cognitive morphology, relying on prototype theory. In this regard, it draws upon the views of prominent cognitive linguists to

demonstrate that affixes do not have clear-cut and monosemous boundaries; rather, they function as a “semantic network.” Investigating the connection between the lexical base and the conceptual roles generated by the suffix requires the mapping of conceptual schemas, which is well explicated within this framework.

Methodology and Data Collection

This research is a descriptive-analytical and corpus-based study grounded in cognitive morphology theory. The target population and data collection platforms are the social networks “Telegram” and “Instagram,” serving as reflections of natural and digital discourse. A total of 114 contextualized tokens have been extracted and compiled over the past year. Following the data extraction, the various meanings of the combinations formed by the constructional pattern {x+tor} were analyzed, and subsequently, their conceptual schemas were mapped out to elucidate the mechanisms of semantic extension.

Research Findings and Conclusion

An analysis of the research data reveals that the {x+tor} construction is not merely a one-to-one grammatical marker; rather, it possesses a radial semantic organization. According to the findings, its prototypical meaning denotes a “human-like stative similarity,” or simply put, “having perceptual features similar to x.”

As stated by Lakoff (1987), peripheral meanings and semantic extension occur through domain shift, metaphorization, and increased subjectification (mentalization). In light of this, and based on the conducted analyses, the peripheral meanings of this suffix have diverged from their central meaning and extended into 10 distinct semantic domains, which are as follows:

1. Similarity to sensory features, 2. Similarity to outward style, 3. Evaluative similarity (which itself is a peripheral meaning of outward style), 4. Similarity to format and performative structure, 5. Similarity to mode of expression, 6. Similarity to genre or narrative style, 7. Similarity to social identity, 8. Similarity to artistic persona (which is also a peripheral meaning of social identity), 9. Similarity to situational state, and 10. Similarity to quantity.

As stated earlier, this semantic network originates from a central core and extends radially toward the periphery. The significant point is that the further we move from the central meaning toward the peripheral meanings, the higher the degree of abstraction and mental conceptualization becomes in the use of this suffix. The radial expansion of the suffix “-tor”, from a central meaning (human likeness) to diverse semantic domains, indicates morphological dynamism within digital discourse. This study demonstrates that media and social networks play an important role in both conceptual extension and morphological productivity in contemporary Persian.

One of the key issues addressed in this research is distancing from the central meaning and moving toward neologism formation, which, according to what Rosch (1975) suggests, is referred to as cognitive economy meaning that by adding this suffix, the speaker can express resemblance without any elaborate explanation, causing the base domain to expand. Another

reason is linguistic creativity, a feature that Yule (2010) attributes specifically to human language, which allows for the production of infinite outputs from limited inputs.

Ultimately, the explanation of both the prototype meaning and the peripheral meanings of this suffix proves highly beneficial for a broader understanding of semantic networks and affixation. It also clearly reveals the profound connection between Persian morphology and cognitive semantics.

Examining the Emerging Suffix "تور-" /tor/ in Contemporary Persian with a Cognitive Morphology Approach

Abstract

This paper, adopting a cognitive morphology approach and relying on the prototype theory, systematically examines the {x + tor} pattern in Persian. The research data includes 104 contextual examples extracted from natural discourses of users in cyberspace. The main goal of the research is to determine the central meaning and peripheral meanings of this suffix and to examine the relationship between the lexical base type and the conceptual roles resulting from its combination. In addition, the authors drew conceptual schemas based on the meanings obtained, which were helpful in explaining the data. The findings show that the construction {x + tor} has a radial semantic organization in which the prototype meaning is human state similarity and extends to more abstract domains at 10 levels of object sensory similarity, appearance style, evaluative, form and structure, mode of expression, genre, social identity, artistic personality, situation, and quantity. This expansion demonstrates the dynamics of morphology in digital discourse.

Keywords: Suffix "-tor", Cognitive Morphology, Prototype Theory, Conceptual Schema, Social Networks

بررسی پسوند نوظهور «-طور» /tor/ در فارسی معاصر با رویکرد ساختواژه‌شناختی

محمدرضا پهلوان‌نژاد^{۱*}، ناهید بهنام مقدم^۲

۱. استاد گروه زبان‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران. (نویسنده مسئول)

pahlavan@um.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری گروه زبان‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

چکیده

مقاله حاضر با اتخاذ رویکرد ساختواژه‌شناختی و با تکیه بر نظریه سرنمون به بررسی نظام‌مند الگوی $\{x + \text{towr}\}$ در فارسی می‌پردازد. داده‌های پژوهش شامل ۱۰۴ نمونه بافت‌مند استخراج شده از گفتمان‌های طبیعی کاربران در فضای مجازی است. هدف اصلی پژوهش، تعیین معنای مرکزی و معانی پیرامونی این پسوند و بررسی رابطه نوع پایه واژگانی با نقش‌های مفهومی حاصل از ترکیب با آن است. علاوه بر این نگارندگان براساس معانی به دست آمده، طرحواره‌های مفهومی را ترسیم کردند که در تبیین داده‌ها راه‌گشا بود. یافته‌ها نشان می‌دهد که ساخت $\{x + \text{towr}\}$ دارای یک سازمان معنایی شعاعی است که در آن معنای سرنمون شباهت حالتی انسانی است و به سمت حوزه‌های انتزاعی‌تر در ۱۰ سطح شباهت حسی شیء، سبک ظاهری، ارزیابانه، قالب و ساختار، شیوه بیان، ژانر، هویت اجتماعی، شخصیت هنری، موقعیت و کمیت گسترش یافته است. این گسترش نشان دهنده پویایی ساختواژی در گفتمان دیجیتال است.

کلیدواژه‌ها: پسوند «-طور»/towr/، ساختواژه‌شناختی، نظریه سرنمون، طرحواره مفهومی، شبکه‌های اجتماعی.

۱. مقدمه

زبان، به مثابه آینه‌ای تمام‌نما از ذهنیت انسان، فراتر از یک نظام صوری برای تبادل اطلاعات است؛ در واقع می‌توان گفت زبان بازتابی از نحوه درک و پردازش تجربیات ما از جهان پیرامون است. یکی از پویاترین سطوح زبانی ساختواژه^۱ است که علاوه بر قواعد ترکیب تکواژها، به سازوکارهای حاکم بر تولید واژگان جدید نیز می‌پردازد. یکی از فرآیندهای واژه‌سازی، وندافزایی یا اشتقاق است که با توجه به اینکه وند افزوده شده پسوند یا پیشوند باشد، می‌تواند فرآیند پسوندافزایی یا پیشوندافزایی نیز نامیده شود (شقاقی، ۱۳۹۵). فرآیند وندافزایی نیز همانند دیگر فرآیندهای واژه‌سازی تعامل نزدیکی با معنا دارد و پس از اعمال این فرآیند یک فضای معنایی جدیدی شکل می‌گیرد. البته در دهه‌های اخیر تحلیل‌ها از رویکرد ساختگرا و صوری فاصله گرفته و به سمت

^۱ morphology

رویکردهای شناختی سوق یافته است، چرا که واژه‌سازی نیز ماهیتی تدریجی، بافت‌محور و معناگرا دارد (لیکاف^۲، ۱۹۸۷). بر اساس چارچوب رویکرد شناختی به زبان، بسیاری از واحدهای زبانی از جمله پسوندها نیز بازنمایی‌هایی از مفاهیم ذهنی و شبکه‌های معنایی تلقی می‌شوند و تغییرات معنایی در تعامل بین ذهن و زبان معنا پیدا می‌کنند (لانگاکر^۳، ۱۹۸۷). با استفاده از نظریه‌های شناختی می‌توان ساختارهای صرفی را با ارجاع به توانایی‌های ذهنی انسان به بهترین شکل ممکن توصیف کرد و یکی از این نظریه‌ها، نظریه سرنمون است؛ چرا که کارکرد یک پسوند می‌تواند طیف وسیعی از معانی مرکزی تا حاشیه‌ای را دربرگیرد. در همین راستا، این پژوهش به بررسی پسوند نوظهور «-طور» /towr/ در زبان فارسی می‌پردازد که علیرغم سادگی ظاهری، کاربرد معنایی پیچیده‌ای از خود نشان می‌دهد. در تبیین نوظهور بودن این پسوند می‌توان بیان کرد که در سال‌های اخیر در بافت‌های غیررسمی و فضای مجازی با بسامد بالاتری ظاهر و دامنه واژه‌سازی آن گسترده‌تر شده است؛ علاوه بر این از معنای سنتی «حالت/گونه» (فرهنگ فارسی معین و دهخدا) به سوی «بیان سبک و شباهت» حرکت کرده است. تاکنون پژوهشی در خصوص بررسی این پسوند صورت نگرفته است و این خلاء به ویژه در بررسی گسترش معنایی در زبان رسانه‌ای و شبکه‌های اجتماعی محسوس است. تبیین معنای سرنمون و معانی حاشیه‌ای این پسوند در شناخت گستره معنایی آن مثمرتر است.

در پژوهش پیش‌رو که از نظر تجربی (گردآوری داده‌ها) پیکره‌بنیاد و از دیدگاه نظری (روش تحلیل داده‌ها) مبتنی بر رویکرد شناختی است، پسوند «-طور» /towr/ در چارچوب نظریه ساختواژه شناختی و با تکیه بر نظریه سرنمون بررسی می‌شود. علاوه بر این برای معنای سرنمون و به طور کلی معانی حاشیه‌ای به دست آمده در ترکیب با پسوند «-طور» /towr/ نیز طرحواره مفهومی آن ترسیم می‌شود. با ذکر این مقدمه به عنوان بخش نخست، در ادامه پژوهش و در بخش دوم مقاله، به پژوهش‌های انجام شده داخلی و خارجی در خصوص بررسی یک پسوند در چارچوب این فرآیند می‌پردازیم. بخش سوم مقاله چارچوب نظری پژوهش یعنی نظریه ساختواژه شناختی و نظریه سرنمون را شکل می‌دهد. در نهایت نیز در بخش چهارم به ارائه و تحلیل داده‌ها و سرانجام به پاسخ پرسش‌های پژوهش خواهیم پرداخت؛ پیکره داده‌های این پژوهش شبکه‌های اجتماعی تلگرام و اینستاگرام بوده است که در طی یک سال اخیر بررسی شده و تعداد ۱۰۴ نمونه از پسوند «-طور» /towr/ همراه با بافت آن گردآوری شده است. با توجه به این داده‌ها و چارچوب نظری ذکر شده، مقاله حاضر در پی پاسخ این پرسش‌ها است که: (۱) پراکندگی این پسوند نوظهور در فارسی معاصر چگونه است؟ (۲) چه نوع کاربردهایی از این پسوند را می‌توان معنای سرنمون و چه نوع کاربردهایی را می‌توان به عنوان اعضای پیرامونی تشخیص داد؟ (۳) در گفتمان مجازی، چه عوامل شناختی یا بافتی باعث می‌شود کاربرد این پسوند از مرکز مقوله فاصله بگیرد و به سمت نوواژه‌سازی پیش برود؟ هدف از این پژوهش این است که پلی میان مطالعات ساختوازی در فارسی و معناشناسی شناختی برقرار کند و به درک فرآیندهای مفهومی شناختی در تغییرات واژگانی و سبک‌های زبانی در فضای مجازی کمک‌کننده باشد. علاوه بر این نقش گفتمان دیجیتال نیز در گسترش طرحواره‌های ساختی در فارسی تبیین می‌شود.

² Lakoff

³ Langacker

۲. پیشینه پژوهش

در خصوص پیشینه پژوهش ذکر این نکته ضروری است که بیشتر مطالعات روی پسوندهای تثبیت شده بوده و از آنجایی که پسوند «-طور» /towr/ نوظهور و در حال گسترش است تاکنون پژوهشی در این خصوص انجام نشده است؛ بنابراین در این بخش به بررسی پژوهش‌هایی می‌پردازیم که با رویکرد ساختواژه شناختی پسوندهای فارسی را بررسی کرده‌اند.

مقدم کیا و شفیع (۱۳۹۲) در پژوهش خود پسوند کوچک‌ساز «-چه» در فارسی را از منظر ساختوازی و معناشناسی شناختی مورد بررسی قرار دادند. این پژوهش که با الهام از دیدگاه ژورافسکی^۴ (۱۹۹۶) و اشنایدر^۵ (۲۰۰۳) بوده است بیان می‌کند که نظریه ژورافسکی مبنی بر ارتباط معانی این پسوند با مفاهیمی از قبیل کوچک، کودک و جنس مؤنث در خصوص زبان فارسی هم صادق است و علاوه بر ساختواژه، سازوکارهای کاربردشناختی نیز از دیگر روش‌های کوچک‌سازی در فارسی است.

نجفیان، روشن و قیراطی (۱۳۹۴)، در پژوهشی به بررسی صرفی- کاربردشناختی پسوندهای نسبت در چارچوب مدل شعاعی ژورافسکی پرداخته‌اند و نتیجه گرفته‌اند که این پسوندهای نسبت با حوزه‌های معنایی پسوندهای اشتقاقی دیگر مانند تصغیر، اتصاف، دارندگی و شباهت نیز هم‌پوشانی دارند. رضایی و رفیعی (۱۳۹۵) در پژوهشی شبکه معنایی پسوند «-گاه» را در چارچوب معناشناسی شناختی بررسی می‌کنند. نتایج بیان می‌کنند که این پسوند با معنای سرنمونی «محل انجام عمل»، در ترکیب با اسامی و بافت‌های گوناگون تحت تأثیر قالب بخش اسمی خود، بخش‌هایی از مفهوم مطرح شده در پایه را برجسته می‌کنند.

بامشادی و انصاریان (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی پسوند -گر در چارچوب ساختواژه شناختی» ۴۴۰ واژه مشتق دارای این پسوند پرکاربرد را از منظر دستور شناختی لانگاکر بررسی می‌کند و یافته‌ها نیز بیانگر این است که این پسوند مفهوم انجام دهنده یک فرآیند را بازنمایی می‌کند و در چهار ساختار معنایی متفاوت با سه ساختار ساختوازی شامل {اسم + گر}، {صفت + گر} و {ستاک فعل + گر} نمود پیدا می‌کند.

کربلانی صادق و گلفام (۱۳۹۵) با استفاده از سازوکارهای صرف شناختی مطرح شده توسط هماوند^۶ (۲۰۱۱) هم‌چون مقوله‌بندی، مفهوم‌سازی و حوزه‌سازی به بررسی وندها و به ویژه پسوندهای دلالت‌کننده بر مکان و معرفی شاخص‌های شناختی دخیل در تشکیل آن‌ها پرداخته‌اند. در این پژوهش هر سه فرآیند شناختی و محدودیت‌های معنایی ناظر بر عملکرد این پسوندها به خوبی شرح داده شده است.

⁴ Jurafsky

⁵ Schneider

⁶ Hamawand

کوشکی (۱۳۹۵) به بررسی نظام مفهومی پسوند «-گر» با استفاده از الگوی مدل مفهومی آرمانی لیکاف و جانسون^۷ می‌پردازد. این پژوهش که بر روی بیش از ۳۰۰ واژه مشتق از این پسوند صورت گرفته است، بیان می‌کند که این نظام مفهومی دارای یک معنای مرکزی است و معانی حاشیه‌ای نیز به وسیله مجاز یا استعاره با معنای مرکزی پیوند دارند. علاوه بر این ذکر می‌شود که این پسوند از لحاظ ارجاعی نیز متنوع است و به رویداد، انسان و غیرانسان ارجاع داده می‌شود.

بامشادی و اردکانی (۱۳۹۶) ۳۸ واژه ساخته شده با پسوند «-ار» را از منظر دستور شناختی لانگاکر و ساختواژه ساختی بوی^۸ مورد بررسی قرار دادند و در نتایج خود به این امر دست یافتند که فرآیند شناختی دریافت نقش مهمی در تشکیل زیرطرحواره‌های مربوط به این پسوند دارد.

پسوند «-گار» از جمله پسوندهای پرکاربرد فارسی است که بامشادی و اردکانی (۱۳۹۷) آن را از دو دیدگاه ساختواژه ساختی و دستور شناختی مورد بررسی قرار می‌دهند. تحلیل و بررسی ۲۹ واژه مشتق شده با این پسوند نشان داده است که این پسوند دارای شش طرحواره زیرساختی است و دو فرآیند شناختی مقوله‌بندی و دریافت نقش اساسی در شکل‌گیری این زیرطرحواره‌ها و مقوله معنایی آن دارند.

شهریاری و مولودی (۱۳۹۷) در پژوهش خود پسوندهای مبتنی بر «شبهات و همانندی» را بر اساس چارچوب صرف شناختی بررسی کردند و نتایج حاکی از آن بود که افزوده شدن سه پسوند شبهات «-آسا، -سا و -سان» به پایه اسم به عنوان پیش‌نمونه و به پایه صفت به عنوان ساختار حاشیه‌ای در نظر گرفته می‌شوند.

از دیگر پژوهش‌های انجام شده در چارچوب مقوله‌بندی، مفهوم‌سازی و حوزه‌بندی با استفاده از رویکرد شناختی هماوند (۲۰۱۱) بررسی معنایی پسوند «-دارندگی» توسط عاصی و قوچانی (۱۳۹۹) است. بررسی ۱۵۷ مورد از واژه‌ها با مفهوم دارندگی و مالکیت نشان داد که در این حوزه هشت منظر گوناگون سبب ساخته شدن مفاهیم متفاوت در این حوزه می‌شود مانند شغل، حالت روحی، تحقیر، صفت اشیاء و انسان‌ها، کثرت، تحقیر و حالت ناخوشایند فیزیکی.

آزند، کربلانی صادق و نجفیان (۱۴۰۴) به آموزش وندهای اسم فاعل‌ساز فارسی به ۱۶ نفر از غیر فارسی زبانان پرداختند. در این آموزش از دو شیوه صریح مبتنی بر صرف شناختی هماوند (۲۰۱۱) نظیر مقوله‌بندی، حوزه‌بندی و مفهوم‌سازی و شیوه غیرصریح که حاوی متن‌هایی با این قبیل وندها بودند پرداختند و نتایج نشان داده که آموزش این قبیل پسوندها با استفاده از روش صریح کارآمدتر بوده است.

⁷ Mark Johnson

⁸ Booij

رضوانی (۱۴۰۴) پسوندهای کنش گر را در دو زبان فارسی و روسی با اتکا بر دو نظریه نمود معنایی-واژگانی لیبر^۹ و دستور شناختی مورد بررسی قرار می دهد. یافته های این پژوهش بیان می کند که پسوندها در هر دو زبان از واحدهای بنیادی یکسان اما معنایی متناظر بهره می برند.

تاکنون به بررسی پژوهش های داخلی پرداختیم و در این پژوهش ها کمتر به این پرسش پرداخته شده است که چگونه یک عنصر واژه ساز می تواند به طور همزمان رفتارهای مرکزی و پیرامونی از خود نشان دهد و چگونه در چارچوب نظریه سرنمون تبیین می شود. در ادامه نیز به بررسی برخی از پژوهش های غیرایرانی می پردازیم.

درخصوص پژوهش های خارجی صورت گرفته می توان به آرنوف^{۱۰} و چو^{۱۱} (۲۰۰۱) اشاره داشت که سه پسوند «-ship, -dom, -hood» را بررسی و بیان می کنند که هر پسوند یک معنا دارد و پایه آن نیز نسبت به این معنا حساس است؛ به عبارت دیگر گرچه پایه ها یکسان است اما با پسوندهای متفاوت معنا نیز متفاوت می شود.

پانتر^{۱۲} و ثورنبرگ^{۱۳} (۲۰۰۱) نیز پسوند پربسامد «-er» را در انگلیسی بررسی می کنند و اظهار می دارند که این پسوند منعکس کننده مقوله بندی مفهومی مبتنی بر تجربیات انسانی است. در این پژوهش یک شبکه معنایی برای این پسوند با معنای مرکزی و معنای حاشیه ای ارائه شده است.

آزاد حسن فتاح^{۱۴} (۲۰۱۲) در رساله خود به مقایسه طیف وسیعی از پسوندهای انگلیسی و کردی می پردازد. چارچوب شناختی در نظر گرفته شده صرف شناختی همانند یعنی مقوله بندی، مفهوم سازی و حوزه بندی است که تمام پسوندها در هر دو زبان ابتدا به صورت مجزا بررسی شده و در نهایت با یکدیگر مقایسه شده اند.

در پژوهشی نیز پسوندهای «-ist, -ant/-ent, -ee, -er» توسط آبروسیموف^{۱۵} (۲۰۱۳) مورد مطالعه قرار گرفتند و این گزاره نتیجه گیری شد که میان این ایده که زبان پدیده ای ذهنی است که بر پردازش اطلاعات نیز مؤثر است و فرآیندهای واژه سازی ارتباط تنگاتنگی وجود دارد. در پژوهشی دیگر نیز آرنت^{۱۶} (۲۰۱۴) پسوندهای «-ity, -ness» را از دیدگاه زبانی مورد تحلیل قرار می دهد و به تفاوت زبانی این دو می پردازد.

⁹ Lieber

¹⁰ M. Aronoff

¹¹ S. Cho

¹² Panther

¹³ Thornburg

¹⁴ Azad Hasan Fatah

¹⁵ Abrosimova

¹⁶ S. Arndt

۳. چارچوب نظری

۳. ۱. نظریه ساختواژه شناختی^{۱۷}

نظریه ساختواژه شناختی شاخه‌ای از زبان‌شناسی است که به بررسی و مطالعه جنبه‌های شناختی ساختمان درون واژه می‌پردازد (عاصی، قوچانی ۱۳۹۹). در واقع ساختواژه شناختی در بستر زبان‌شناسی شناختی شکل گرفته است و رویکرد زبان‌شناسی شناختی، زبان را نه به مثابه نظامی صوری بلکه بخشی از توانایی‌های شناختی انسان تحلیل می‌کند؛ در این رویکرد ساخت‌های زبانی بازتابی از سازمان مفهومی ذهن هستند و میان صورت و معنا رابطه‌ای نمادین برقرار است (لانگاکر، ۱۹۸۷). در پارادایم زبان‌شناسی شناختی، تمایز بنیادینی بین توانایی‌هایی زبانی و سایر توانایی‌های شناختی مانند ادراک و حافظه و توجه وجود ندارد (ایوانز و گرین^{۱۸}، ۲۰۰۶). در این دیدگاه مرز مشخصی هم میان معنای زبانی و سایر دانش‌های دانش‌های شناختی قابل ترسیم نیست. علاوه بر این معنا نیز هسته اصلی زبان است و ساختارهای زبانی بازتابی از ساختارهای انتزاعی و صوری نیستند بلکه مستقیماً به تجربه‌های زیست شده و مفاهیم ذهنی گویشوران ارجاع دارند (هماوند، ۲۰۱۱).

بر اساس دیدگاه دستور شناختی، هر واحد زبانی - از تکواژ تا جمله - یک واحد نمادین است که از پیوند صورت آوایی و ساخت مفهومی تشکیل شده است (لانگاکر، ۱۹۸۷). بر این اساس، فرآیندهای ساختواژی نیز باید در چارچوب همین اصل نمادین تحلیل شوند. در این رویکرد چندین اصل وجود دارد که در چارچوب ساختواژه نیز مورد توجه است؛ مفهوم طرحواره^{۱۹} که در زبان‌شناسی شناختی به بازنمایی انتزاعی اطلاق می‌شود که از تعمیم میان نمونه‌های مشابه پدید می‌آید (لانگاکر، ۱۹۸۷). در ساختواژه هم زمانی طرحواره پدید می‌آید که مجموعه‌ای از واژه‌های هم‌ساخت در ذهن گویشور تثبیت شده باشند. هماوند (۲۰۱۱) با تکیه بر این اصل بیان می‌کند که ساختواژه نتیجه تعامل زیرساخت‌های مفهومی است و واژه مشتق شده حاصل ادغام این زیرساخت‌ها در یک ساخت مرکب است و بدین ترتیب ساختواژه فرآیندی شبکه‌ای و معنامحور است. ظرفیت^{۲۰} و اجبار^{۲۱} در تعامل ساخت‌ها مفهوم بنیادی دیگری در چارچوب شناختی است. ظرفیت مفهومی است که مشخص می‌کند چه عناصری می‌توانند با آن ترکیب شوند؛ پسوندها جایگاه مفهومی خالی دارند که باید با ریشه پر شود (هماوند، ۲۰۱۱). در این فرآیند ترکیب، ممکن است یکی از اجزاء ویژگی‌های معنایی جزء دیگر را تغییر دهد که اجبار نام دارد (هماوند، ۲۰۱۱). از این رو، ساختواژه فرآیندی پویا و تعاملی محسوب می‌شود که در آن معنا در تعامل ساخت‌ها شکل می‌گیرد. زایایی^{۲۲} از دیگر اصول زبان‌شناسی شناختی است که در حوزه ساختواژی نیز کارآمد

¹⁷ Cognitive Morphology

¹⁸ Evans & Green

¹⁹ schema

²⁰ valence

²¹ coercion

²² productivity

است. در حوزه ساختواره نیز زایایی امری مدرج است و نه ویژگی‌ای دوگانه بلکه در پیوستاری از کم‌زایا تا بسیار زایا قرار می‌گیرد (هماوند، ۲۰۱۱). بایبی^{۲۳} (۱۹۸۵) نیز در این راستا مطرح می‌کند که بسامد نوع^{۲۴} نیز در گسترش یک الگو نقش تعیین‌کننده‌ای دارد چرا که الگوهایی که نمونه‌های متعددی دارند قابلیت تعمیم بیشتری هم پیدا می‌کنند.

با علم بر این موضوع که ساختواره شناختی نشان می‌دهد که الگوهای شناختی چگونه در شبکه ذهنی شکل می‌گیرند و از طریق تعمیم و بسامد تثبیت می‌شوند (لانگاکر، ۱۹۸۷)، موضوع مهم دیگر این است که بدانیم جایگاه هر نمونه در این شبکه چگونه است. برای بررسی این امر به نظریه سرنمون^{۲۵} می‌پردازیم.

۳.۲ نظریه سرنمون

نخستین بار رُش^{۲۶} (۱۹۷۳) که در حوزه روان‌شناسی شناختی فعالیت می‌کرد، یافته‌های جدیدی درخصوص مقوله‌بندی‌های بشر ارائه کرد که دیدگاه وی به عنوان نظریه سرنمون معرفی شد. وی با درنظر گرفتن دیدگاه ویتگنشتاین^{۲۷} (۱۹۶۳) بیان کرد که مقوله‌ها و ماهیت‌ها مطلق نیستند بلکه در یک طیف واقع شده‌اند و بر این اساس در هر مقوله، برخی نمونه بهتری برای معرفی آن مقوله هستند و سرنمون^{۲۸} نام دارند. طبق این دیدگاه، اعضای درون یک مقوله هم‌سان و یکنواخت نیستند؛ برخی از عناصر طرحواره‌ای از مهم‌ترین ویژگی‌های یک مقوله هستند که سرنمون نامیده می‌شوند و برخی دیگر در حاشیه^{۲۹} قرار می‌گیرند (راسخ‌مهند، ۱۳۸۹). در این خصوص کرافت^{۳۰} (۲۰۰۱) نیز بیان می‌کند که سرنمون زیرمجموعه یک مقوله محسوب می‌شود که بیانگر بهترین نمونه آن مقوله می‌باشد. طبق آنچه ایوانز و گرین (۲۰۰۶) مطرح می‌کنند، در نظریه سرنمون دو اصل برای تشکیل مقولات در ذهن وجود دارد: اصل اقتصاد شناختی^{۳۱} و اصل ساختارمند بودن دنیای ادراک شده^{۳۲}.

اصل اقتصاد شناختی: طبق رویکرد نظریه سرنمون، انسان سعی می‌کند تا بیشترین اطلاعات را با کمترین هزینه ذهنی به دست آورد؛ از همین رو پدیده‌های مشابه را در یک مقوله قرار می‌دهد و اطلاعات مربوط به آن‌ها را حفظ می‌کند.

اصل ساختارمند بودن دنیای ادراک شده: رُش در این اصل تأکید می‌کند که منظور دنیای ادراکی توسط انسان است و نه دنیای مطلق و متافیزیکی و بر این اساس دنیای واقعی مجموعه‌ای تصادفی از ویژگی‌ها نیست، بلکه دارای یک ساختار متناسب با ویژگی‌ها است.

²³ Bybee

²⁴ type frequency

²⁵ Prototype Theory

²⁶ Eleanor Rosch

²⁷ Wittgenstein

²⁸ Prototype

²⁹ Periphery

³⁰ Croft

³¹ Cognitive economy

³² Perceived World Structure

به عنوان مثال پر با بال می‌آید و هیچ ارتباطی با خز یا پشم ندارد. بر اساس این دو اصل نظام مقوله‌بندی ارائه می‌شود (ایوانز و گرین، ۲۰۰۶؛ رُش، ۱۹۷۸).

در حیطه زبان‌شناسی، زبان‌شناسان بنامی هم‌چون لیکاف (۱۹۸۷)، لانگاکر (۱۹۸۷، ۲۰۰۰)، هاپر و تامسون^{۳۳} (۱۹۸۴)، کرافت (۱۹۹۰) و تیلر^{۳۴} (۲۰۰۴) از چارچوب این نظریه در تحلیل‌های زبانی خود استفاده کرده‌اند.

۴. تحلیل داده‌ها

در بخش حاضر به بررسی و تحلیل داده‌ها مبتنی بر چارچوب ذکر شده می‌پردازیم. ۱۰۴ نمونه در بازه زمانی یک سال اخیر (۱۴۰۴-۱۴۰۳) و منحصراً از بسترهای گفتاری و نوشتاری غیررسمی در شبکه‌های اجتماعی تلگرام و اینستاگرام همراه با بافت گردآوری شده‌اند تا تنوع کاربرد این پسوند در بافت‌های طبیعی و روزمره مشخص شود. بررسی‌ها نشان داد که پسوند «-طور»/towr/ در این داده‌ها یک پسوند دستوری شده نیست، بلکه در چارچوبی عمل می‌کند که مقوله پایه (x) می‌تواند صفت، اسم عینی یا اسم انتزاعی باشد و نوع پایه می‌تواند میزان مرکزیت معنایی را تعیین کند. این امر نشان می‌دهد که با یک طرحواره مواجه هستیم که در آن معنای کلی «شباهت نسبی» ثابت است و حوزه مفهومی پایه، دامنه تفسیر را روشن می‌کند.

۴. ۱. معنای سرنمون

طبق چارچوب موردنظر در این پژوهش، تعیین معنای مرکزی نیازمند آن است که یک کاربرد پرتکرارتر و کم‌انتزاع‌تر و البته قابلیت درک بالاتری داشته باشد؛ بر این اساس در میان داده‌های حاضر کاربردهایی مانند:

«عکسِ خسته‌طور نگار جواهریان!»

«قیافه همچین خیلی ناراحت‌طور»

«آقای که لباس سفید پوشیده بودین و خیلی جلی‌طور هستین، خیلی بامعرفتین!»

«یه فاز غمگین‌طور، میخوام تنها باشم.»

«حالت چطوره؟ معمولی‌طور راستش.»

«خیلی بچه‌طور بود، خوشم نیومد.»

³³ P. J. Hopper & Thompson

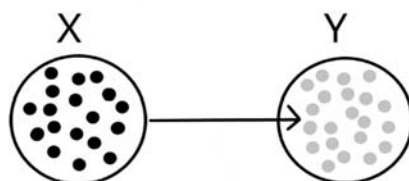
³⁴ Taylor. J. R

پرتکرارتر هستند، قابلیت ادراکی بالاتری دارند و البته تفسیر آن‌ها نیاز به دانستن چارچوب‌های فرهنگی و شناختی پیچیده ندارد. به عبارت ساده‌تر، تحلیل کیفی این داده‌ها نشان داد که بسامد بالا و شفافیت ادراکی در نمونه‌هایی است که پایه یک صفت یا اسم حالت انسانی است؛ بنابراین می‌توان معنای سرنمونی را این چنین صورت‌بندی کرد:

«دارای ویژگی‌های ادراکی شبیه به X»، به عنوان مثال «بچه‌طور» به معنای «دارای برخی ویژگی‌های کودکانه و نه کودک بودن» است. این گزاره با مفهوم درجه‌مند بودن عضویت مقوله‌ای در نظریه سرنمون رُش (۱۹۷۵) همخوانی دارد و می‌توانیم نتیجه بگیریم که در الگوی ساختی $\{x + \text{towr}\}$ معنای سرنمونی در حوزه «شباهت حالت انسانی» قرار دارد.

همانطور که ذکر شد، برای معنای سرنمون و معانی حاشیه‌ای دو طرحواره نیز ترسیم شده است تا درک آن راحت‌تر باشد؛ آنچه که لانگاکر (۲۰۰۸) از این مسئله در زبان‌شناسی شناختی به عنوان جسمی شدن نام می‌برد. از این رو طرحواره‌های تصویری در زبان‌شناسی شناختی مهم‌ترین ساختار معنایی به شمار می‌آیند.

در معنای سرنمون، شباهت به معنای «دارای ویژگی‌های ادراکی شبیه به X» است؛ در شکل زیر طرحواره این معنی ترسیم شده است. برای نشان دادن شباهت از دو شیء X و Y استفاده شده است.

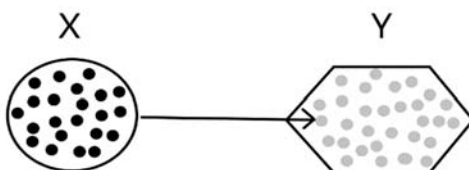
شکل ۱- طرحواره معنای سرنمون پسوند «-طور» /towr/

همانطور که در شکل ۱ قابل مشاهده است، شکل Y دارای برخی ویژگی‌های قابل درک شبیه به شکل X است؛ به همین دلیل این ویژگی‌ها با دایره‌های کم‌رنگ‌تری نمایش داده شده‌اند تا این مفهوم را القاء کنند که شکل Y شبیه به برخی ویژگی‌های ادراکی شکل X است و نه اینکه دقیقاً همانطور باشد یا همان ویژگی‌ها را دارا باشد. مسیر انتقال شباهت نیز به وسیله یک پیکان که در درون شکل دیگر قرار گرفته، نمایش داده شده است.

۴.۲. معانی حاشیه‌ای

مطابق با آنچه لیکاف (۱۹۸۷) در خصوص مقوله شعاعی بیان می‌کند، معانی حاشیه‌ای و گسترش معنایی از طریق تغییر حوزه، استعاری شدن و افزایش ذهنی‌سازی رخ می‌دهد. در ادامه به بررسی و تحلیل معانی پیرامونی این پسوند می‌پردازیم. ابتدا به بررسی طرحواره کلی معانی حاشیه‌ای می‌پردازیم. برای نشان دادن این معانی مطابق معنای سرنمون از دو شکل استفاده شده است؛ طبق آنچه که گفته شد به دلیل اینکه معانی پیرامونی پایه متفاوتی با معنای سرنمون دارند و به سمت انتزاعی شدن پیش می‌روند و یا

حوزه آن‌ها تغییر می‌کند، بنابراین از دو شکل متفاوت استفاده شده است. معنای شباهت نیز به وسیله دایره‌های کوچک داخل هر شکل ترسیم است. پیکان نیز بیانگر مسیر انتقال شباهت است.

شکل ۲- طرحواره معانی حاشیه‌ای پسوند «-طور» /towr/

۴. ۲. ۱. شباهت به ویژگی حسی:

در این حوزه، شباهت از حالت انسانی به ویژگی حسی یک شیء منتقل می‌شود. در این سطح، پایه دیگر صفت حالت نیست بلکه اسم عینی و شباهت مبتنی بر برجستگی ادراکی (بو، رنگ، صدا، بافت) است.

«عطرش بوی سرد مثلاً نعناطور داشت.»

«خانمی که لباس نارنجی بود، شلوارتم گشاد سفیدطور بود فکر کنم با مقنعه، عجیب کیوت بودی.»

«قدیما تو پت یاهو یه چیزی بود به اسم Buzz، که صفحه رو با یه صدای زنگ‌طور می‌لرزوند.»

«فیلم خنده‌دار، البته نه از اون خنده‌های هاهاطور.»

«یه حالت بیابون‌طور داره.»

در نمونه‌های بالا پرواضح است که انتقال از حوزه وضعیت انسانی به ویژگی عینی شیء رخ داده است. از آنجایی که این شباهت هم‌چنان ادراکی است، این سطح نزدیک‌ترین سطح به مرکز محسوب می‌شود.

۴. ۲. ۲. شباهت به سبک ظاهری:

شباهت دیگر صرفاً به کیفیت ادراکی نیست، بلکه به الگوی فرهنگی ظاهر مربوط شده و در اینجا دانش اجتماعی سبک و پوشش وارد می‌شود. مثال‌های زیر به خوبی نمایانگر این نوع شباهت هستند:

«تیپ‌شون اسپرت‌طور بود.»

« لباسمو عوض کردم تیپ خونگی طور زدم و راحت.»

«چون همایش بود لباس مهمونی طور پوشیدم»

« مانتو سفید، شلوارش پایین اش گشاد طور بود با یک کیف مشکی.»

« یک پالتو یا گت طور بلند مشکی داشت.»

به عنوان نمونه در ترکیب «اسپرت طور»، اسپرت ویژگی قراردادی است که در ذهن گویشور ذخیره شده است. «تیپ خونگی طور»، «لباس مهمونی طور»، «شلوار گشاد طور» و «گت طور» که شباهت در این موارد ادراکی نیست و به جنبه اجتماعی- فرهنگی مربوط می شود بنابراین به مراتب از مرکز دور می شود.

۴. ۲. ۱. شباهت ارزیابانه:

این شباهت در پیرامون معنای حاشیه ای شباهت به سبک ظاهری قرار دارد؛ به عبارت دیگر معنای پیرامونی شباهت به سبک ظاهری خود مرکزی برای معنای شباهت ارزیابانه است چرا که سبک پوشش می تواند در ذهن کاربر مورد ارزیابی قرار بگیرد. در این سطح با یک ابزار برچسب گذاری ارزشی روبرو هستیم.

«یه مرد ۶۰ ساله، ۱۳۰ کیلویی، کچل، بی نهایت زشت، بیکار و چندشی طور بود.»

«اگر دانش تون خوبه ولی فیک طور پرزنت می کنین اینم ایراده.»

«فعلاً سمی طور فقط میرم سرکار.»

در نمونه هایی مانند «چندشی طور»، «فیک طور»، «سمی طور» شباهت به طور کامل با ارزیابی گوینده درهم تنیده شده، معنای عینی کاهش یافته و موضع گیری گوینده را هم برجسته کرده است. در این مرحله، رابطه بیش از آنکه رابطه ای توصیفی باشد، بیانگر نگرش گوینده نسبت به مرجع است. این تحول را می توان در چارچوب فرآیند ذهنی شدگی تحلیل کرد که در آن ساخت های زبانی به تدریج حامل دیدگاه و ارزیابی گوینده می شوند و از این رو انتزاعی هستند و در پیرامونی ترین سطح قرار می گیرند.

۴. ۲. ۳. شباهت به قالب و ساختار اجرایی:

در مثال های زیر پایه (X) به یک قالب اجرایی تعلق دارد و در این سطح شیوه انجام یک کنش یا سازماندهی یک فعالیت اهمیت دارد.

«بوریسه تحصیلی دولت ژاپن یک امتحان کنکور طور داره.»

«جلسه ماک طور آیلتس.»

«خلاصه خیلی کوتاه، پاراگراف طور باید بنویسیم.»

«یه کلاس می‌خوام پری آیلتس طور. به نظرتون چیکار باید بکنم؟»

در نمونه‌هایی مانند «کنکور طور»، «ماک طور»، «پاراگراف طور»، «پری آیلتس طور» شباهت به سمت «سازماندهی و ساختار اجرایی یک فعالیت» پیش می‌رود. این حوزه به ویژگی سطحی یا ظاهری اشاره ندارد بلکه چارچوب عملکردی را در نظر می‌گیرد. از دیدگاه ایوانز و گرین (۲۰۰۶) این امر یک انتقال حوزه‌ای است و در این سطح شباهت مفهومی تر می‌شود و پردازش آن نیازمند دانش چارچوبی است؛ به عنوان نمونه گوینده باید چارچوب آزمون آیلتس را بداند یا با ساختار و قالب کنکور آشنایی داشته باشد.

۴. ۲. ۴. شباهت به شیوه بیان:

از جمله نمونه‌هایی که پایه یک فریم گفتمانی یا حرفه‌ای را فعال می‌کند می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

«چه سلامی طور حرف زدم!»

«بذار با ریاضی و مهندسی طور مثال بزنم.»

«تلفظ‌هاتون منو کشته! نتیو طور!»

«یونگ طور حرف می‌زنی‌ها!»

«لهجه سبز واری طور.»

در این موارد ظاهر و ساختار اجرایی مدنظر نیست بلکه شباهت به شیوه بیان مربوط می‌شود. از آنجایی که مفهوم شیوه بیان یک امر فرازبانی است، حرکت به سمت انتزاعی معنا رخ می‌دهد. در این گسترش علاوه بر حرکت به سمت انتزاع، نیازمند یک دانش چارچوبی برای فهم آن نیز هستیم؛ به عنوان مثال فردی که در حوزه روان‌شناسی مطالعه دارد و یونگ را می‌شناسد قادر به درک بافت ذکر شده خواهد بود.

۴. ۲. ۵. شباهت به ژانر یا سبک روایی:

در اینجا X یا همان پایه یک ژانر یا سبک روایتی را فعال می‌کند. نمونه‌های زیر را در نظر بگیرید:

«فیلم داستان جذابی دارد ولی مکالمات یکمی حالت حماسی‌طور دارد.»

«سَمپل‌های شاهکاری که می‌گرفت، حالت جَزَطور داشت.»

«گوش داد به آهنگ‌های راک‌طور مشکلی دارد؟»

«یه کارتون سریالی فرانسوی هم بود پلیسی‌طور!»

این شباهت با شباهت به طریقه بیان متفاوت است از این جهت که ژانر ساختار انتظارات معنایی را فعال می‌کند و علاوه بر آن شیوه بیان به نحوه انتقال یک پیام مربوط می‌شود.

۴. ۲. ۶. شباهت به هویت اجتماعی:

در این شبکه معنایی پیرامونی، پایه یک شبکه پیچیده از ویژگی‌های اجتماعی، رفتاری و یا ارزشی را در خود دارد که تفسیر معنایی آن نیز وابسته به مدل شناختی ایده‌آلی (لیکاف، ۱۹۸۷) است که در فرهنگ تثبیت شده است.

«بسیجی‌طور اومد مصاحبه.»

«یکی از بچه‌های لال‌تی‌طور و بی ادبانه وارد کلاس شد.»

«ما می‌خواستیم زندگیمون پینترستی شه ولی نینی‌سایتی‌طور شد.»

«ویدیوی انگیزشی / اینستاگرام‌طور»

در این سطح شباهت ادراکی نیست، بلکه مبتنی بر بازنمایی‌های اجتماعی و فرهنگی است که مستلزم دانش فرهنگی مشترک است و از این رو انتزاع و ذهنی‌سازی افزایش می‌یابد؛ به عنوان نمونه «نینی‌سایت» وب‌سایت ایرانی است که کاربران در هر زمینه‌ای سؤال پرسیده و دیدگاه‌های خود را به اشتراک می‌گذارند و بنابراین پایه یک هویت دارای ویژگی اجتماعی و فرهنگی است؛ یا به عبارت ساده‌تر یک نماینده فرهنگی - اجتماعی است که وابسته به فرهنگ ایرانی و البته بازنمود آن است. درک این گفتار نیز نیازمند زمینه فرهنگی است.

۴. ۲. ۶. ۱. شباهت به شخصیت هنری:

«زندگیم خیلی لایلا حاتمی‌طور شده.»

«پیرمرد پر حاشیه، پنجعلی‌طور!»

در این شبکه معنایی پیرامونی، شباهت به یک شخصیت هنری یا فرد مرجع ارجاع دارد. در واقع پایه یک اسم خاص است و بر شباهت به مجموعه‌ای از ویژگی‌های کلیشه‌ای، شخصیتی و یا حتی انتظارات فرهنگی دارد. به عنوان نمونه در «پنجعلی‌طور»، پنجعلی یک شخصیت هنری در مجموعه تلویزیونی پایتخت است که به واسطه عملکردش در آن مجموعه منحصر به فرد و مثال‌زدنی شده است، بنابراین پردازش این چنین نمونه‌ها نیز مستلزم دانش فرهنگی مشترک است.

۴. ۲. ۷. شباهت به حالت موقعیتی:

در این موارد، شباهت به یک وضعیت موقتی مربوط می‌شود و پایه ویژگی ناپایداری و گذرا دارد. به عنوان مثال این دو نواژه در این شبکه پیرامونی جای می‌گیرند:

«بیشتر دوره‌طور دوست دارم تا اینکه کلاس جنرال برم.»

«یه چند روزی تعطیلی، با خیال راحت برم به جایی دور از شهر، حالت مسافرت‌طور.»

در واژه «دوره‌طور»، اشاره به شباهت به یک دوره آموزشی دارد که در این موقعیت چارچوب زمانی مشخص است و دائمی نیست و یا در «مسافرت‌طور»، که به موقعیتی شبیه به مسافرت اشاره دارد که به طور طبیعی موقتی است.

۴. ۲. ۸. شباهت به کمیت:

در این سطح، «-طور» /towr/ کارکرد شباهت را به سمت «تقریب و تخمین» سوق می‌دهد. شباهت معنایی معادل «تقریب/ حدود به X» است که بیانگر کمیت است.

مانند: «تست‌ها را ده بیست سی چهل‌طور می‌زدم!»

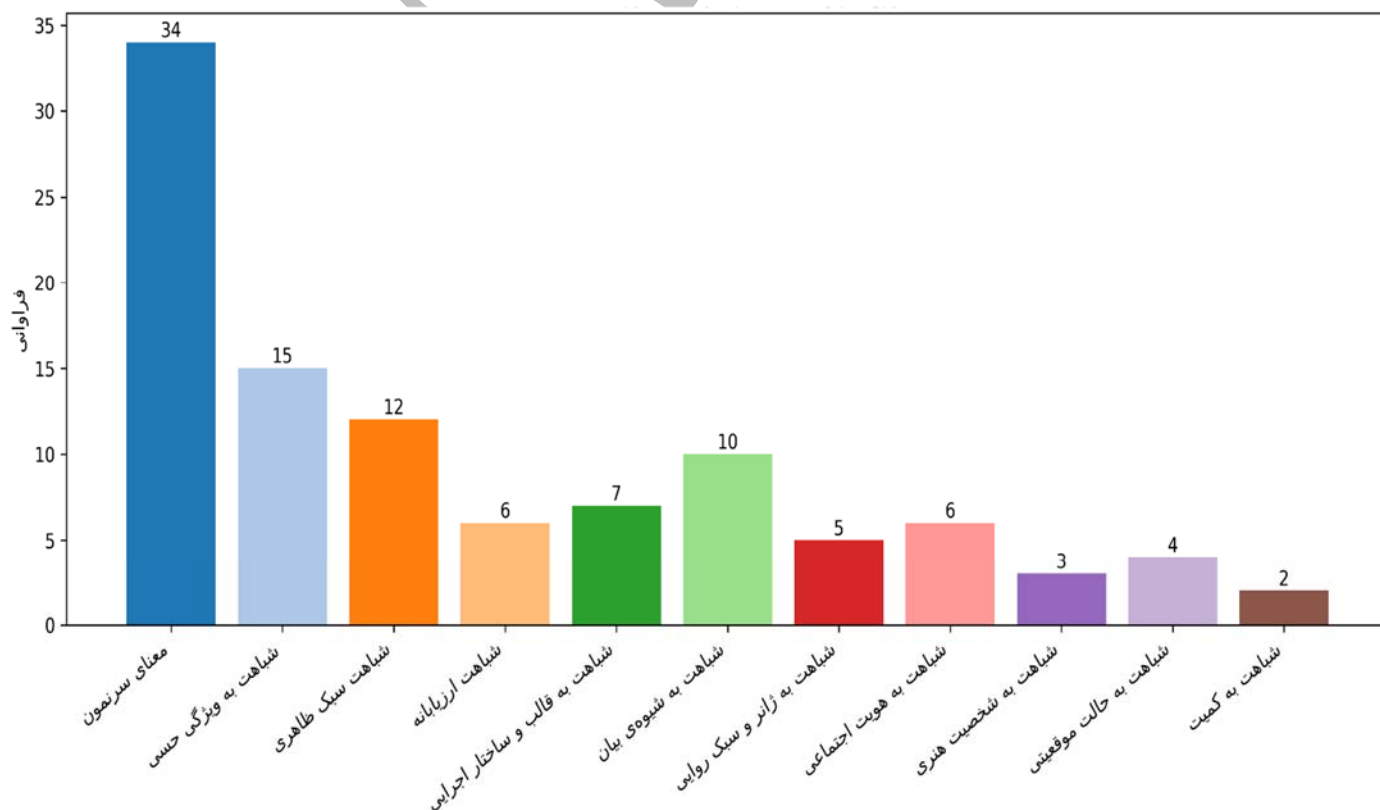
«ما فقط داریم بخور و نمیر‌طور میریم جلو.»

این معنا نشان‌دهنده عدم قطعیت در کمیت موردنظر است. در «بخور و نمیر‌طور»، یک تقریب از وضعیت اقتصادی یا عملکردی در پایین‌ترین حد بیان می‌شود. یا در نمونه «ده بیست سی چهل‌طور» به مقادیری اشاره دارد که به صورت تقریبی شمرده شده‌اند و

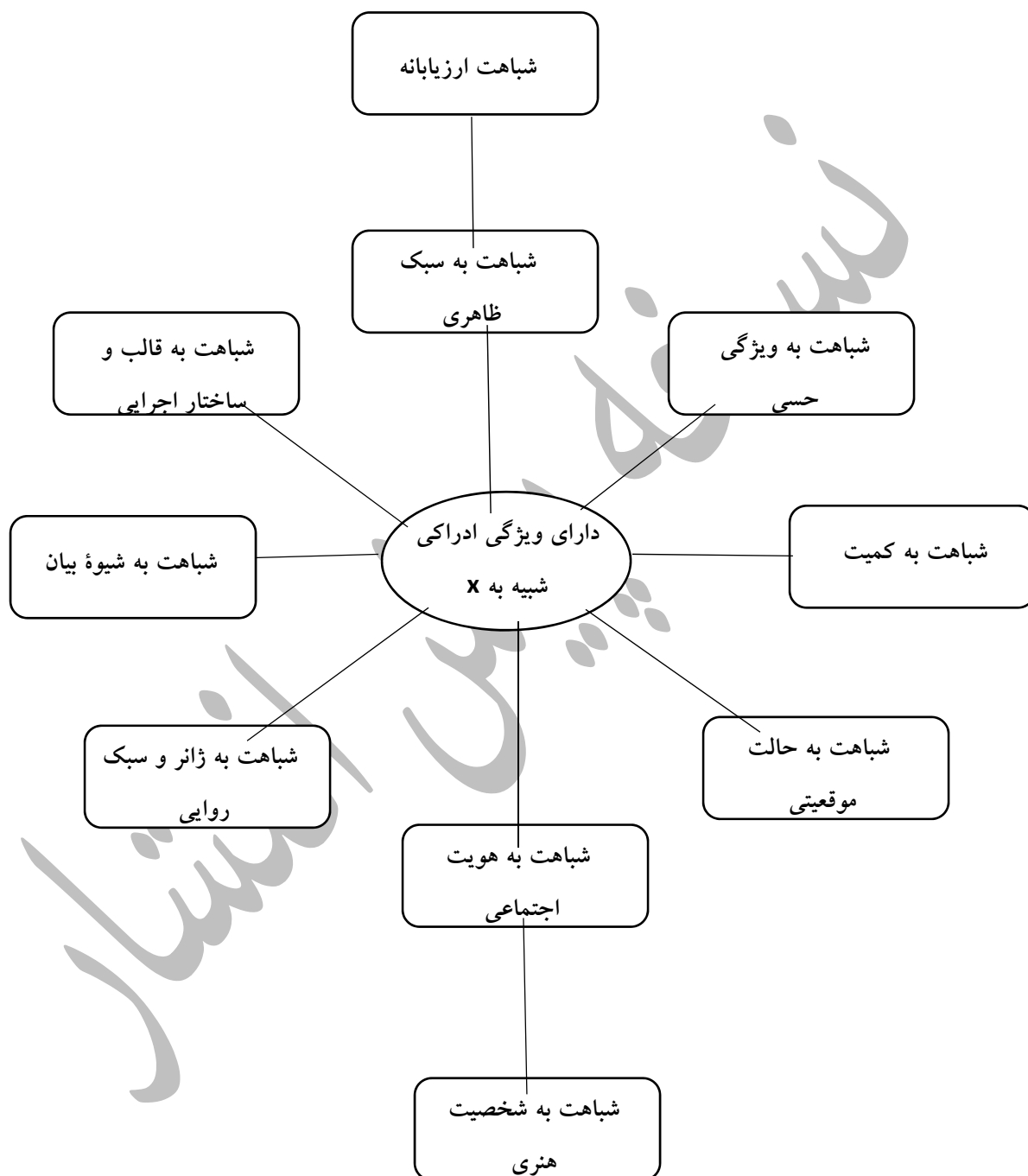
می‌توان گفت یک تخمین سریع را منتقل می‌کند. در این معنای پیرامونی نیز ذهنی‌سازی و کاهش ارجاع ذهنی به خوبی نشان داده می‌شود.

بررسی ۱۰۴ نمونه مشتمل بر این پسوند و یافته‌های آماری نشان می‌دهد که معنای سرنمون با اختصاص ۳۲.۶۹ درصد از کل داده‌ها (۳۴ مورد) پرتکرارترین و به عنوان هسته مرکزی این شبکه معنایی است که بر «ویژگی‌های ادراکی شبیه به X» دلالت دارد. در میان معانی حاشیه‌ای نیز که تنوعی گسترده دارند، «شباهت به ویژگی حسی» با ۱۵ نمونه (۴۲.۱۴ درصد) و «شباهت به سبک ظاهری» با ۱۲ نمونه (۵۴.۱۱ درصد) بیشترین فراوانی را دارند. همچنین «شباهت به شیوه بیان» با ۱۰ نمونه (۶۱.۹ درصد) و «شباهت به قالب و ساختار اجرایی» با ۷ نمونه (۷۳.۶ درصد) سهم قابل توجهی از داده‌ها را به خود اختصاص داده‌اند. در مقابل برخی از معانی حاشیه‌ای این پسوند از بسامد کمتری برخوردار هستند؛ به گونه‌ای که «شباهت ارزیابانه» و «شباهت به هویت اجتماعی» هر کدام با ۶ نمونه (۷۷.۵ درصد)، «شباهت به ژانر یا سبک روایی» با ۵ نمونه (۸۱.۴ درصد) و «شباهت به حالت موقعیتی» با ۴ نمونه (۸۵.۳ درصد) مشاهده شده‌اند. «شباهت به شخصیت هنری» و «شباهت به کمیت» نیز در مجموع ۵ درصد از داده‌ها را شامل می‌شوند. این توزیع بسامدی حاکی از آن است که پسوند «-طور» /tower/ با حفظ جایگاه مرکزی خود، در فرآیند گسترش معنایی به حوزه‌های متنوعی نیز راه یافته و شبکه‌ای از معانی پیرامونی را شکل داده است. نمودار زیر پراکندگی معنایی این پسوند را در داده‌های پژوهش نشان می‌دهد:

نمودار ۱- توزیع فراوانی معانی پسوند «-طور» /tower/

در شکل زیر نیز تصویری از نحوه ارتباط معانی مختلف ترکیب پسوند «-طور» /towr/ با واژه پایه و در نهایت جایگاه آن‌ها در مقایسه با معنای سرنمون قابل مشاهده است:

شکل ۳. انگاره ارتباط معانی مختلف پسوند «-طور» /towr/

پژوهش حاضر با تکیه بر چارچوب ساخت‌واژه‌شناختی و نظریه سرنمون کوشید شبکه معنایی پسوند «-طور» /towr/ در فارسی معاصر را در قالب یک مدل طرحواره تبیین کند. داده‌های این پژوهش شامل ۱۰۴ نمونه از شبکه‌های اجتماعی تلگرام و اینستاگرام در بازه زمانی یک سال اخیر همراه با بافت گردآوری شدند تا امکان تحلیل دقیق معنای برساخته در کاربرد واقعی را فراهم می‌کنند. کاربرست نظریه سرنمون در این پژوهش نشان داد که این معانی در یک ساختار مرکزی-پیرامونی سازمان یافته‌اند. معنای ادراکی مستقیم را می‌توان به عنوان سرنمون مقوله در نظر گرفت، زیرا از بیشترین شفافیت، کمترین پیچیدگی شناختی و بیشترین همخوانی با تجربه حسی برخوردار است و قابلیت درک بالایی دارد.

تحلیل داده‌ها نشان داد که معنای «شباهت» نه یک مقوله تک‌بعدی و همگن، بلکه شبکه‌ای شعاعی و تدریجی است که از یک هسته سرنمونی آغاز می‌شود و به سوی ده معنی پیرامونی با درجات متفاوتی از انتزاع و ذهنی‌شدگی گسترش می‌یابد. در این پژوهش به سؤال‌های مطرح شده نیز پاسخ داده شد.

معنای سرنمونی «-طور» /towr/ بیانگر شباهت مبتنی بر ویژگی‌های ادراکی برجسته انسانی است؛ یعنی رابطه‌ای که در آن X به Y از حیث خصیصه‌ای قابل درک شباهت دارد. این معنی، بیشترین شفافیت مفهومی و کمترین میزان مداخله ارزیابی گوینده را نشان می‌دهد. این یافته با اصول دستور شناختی سازگار است که بر پیوند مستقیم صورت و ساخت مفهومی و نقش تجربه ادراکی در تثبیت واحدهای زبانی تأکید می‌کند (لانگاکر، ۱۹۸۷).

در گام بعدی، تحلیل نشان داد که معنای شباهت می‌تواند از حوزه ویژگی‌های انسانی به حوزه ویژگی‌های حسی و غیرانسانی منتقل شود؛ مانند مواردی که شباهت بر پایه رنگ، بو یا بافت شکل می‌گیرد. در این سطح، هنوز رابطه شباهت بر پایه برجستگی ادراکی است، اما قلمرو مفهومی از «فاعل انسانی» به «ویژگی شیء» منتقل می‌شود.

مرحله بعدی در این شبکه شعاعی، شباهت به «سبک ظاهری» است. در این سطح، شباهت دیگر صرفاً مبتنی بر کیفیت ادراکی عینی و حسی نیست، بلکه به یک الگوی فرهنگی قراردادی ذخیره شده در دانش فرهنگی گویشوران ارجاع داده می‌شود (مانند «اسپرت‌طور»). این تحول نشان می‌دهد که مقوله شباهت به تدریج از بازنمایی ادراکی مستقیم فاصله گرفته و به حوزه دانش اجتماعی و فرهنگی وارد می‌شود. چنین گسترشی با رویکرد مبتنی بر کاربرد همخوان است، زیرا در این چارچوب ساخت‌های زبانی در پیوند با تجربه اجتماعی و فرهنگی تثبیت می‌شوند (بایی، ۲۰۰۱).

شباهت ارزیابانه نیز در معنای حاشیه‌ای شباهت سبک ظاهری قرار می‌گیرد؛ به عبارت ساده‌تر در پیرامونی‌ترین سطح، معنای شباهت با ارزیابی گوینده درهم تنیده می‌شود و جنبه عینی آن کاهش می‌یابد. نمونه‌هایی مانند «سمی‌طور»، «فیک‌طور» یا «چندش‌طور» نشان می‌دهد که «-طور» /towr/ می‌تواند به ابزاری برای موضع‌گیری ذهنی و ارزش‌گذاری تبدیل شود.

در شبکه شعاعی بعدی، با شباهت به قالب و ساختار روبرو هستیم؛ آنچه که پایه مربوط به ساختار یک کنش یا فعالیت است و به ویژگی سطحی اشاره نمی‌کند مانند «کنکورطور». این سطح پیرامونی مستلزم آن است که گوینده و شنونده دانش چارچوبی و عملکردی پایه را بدانند. به عنوان نمونه برای فرآیند درک و پردازش واژه «کنکورطور» باید چارچوب کنکور را بدانیم.

سطح پیرامونی بعدی به شباهت به شیوه بیان مربوط می‌شود؛ در این موارد همچون «نیتیطور» سطح انتزاعی بودن بیشتر می‌شود چرا که شیوه گفتار یک مفهوم انتزاعی است. شباهت به ژانر نیز از دیگر مفاهیم معنایی حاشیه‌ای است که در مواردی مانند «پلیسی‌طور» مشهود است و پایه مربوط به ژانر و نه صرفاً بیان و شیوه گفتار است.

در سطح بعد به مواردی همچون «اینستاگرامی‌طور» یا «بسیجی‌طور» می‌پردازد که در حوزه شباهت به هویت اجتماعی قرار می‌گیرد و X یک نماینده فرهنگی- اجتماعی است و Y نیز به شدت وابسته به دانش فرهنگی مشترک است. شباهت به شخصیت هنری نیز معنای پیرامونی آن است؛ به عبارت ساده‌تر شباهت به هویت اجتماعی خود یک معنای مرکزی برای این نوع از شباهت است. در این سطح پایه (X) یک اسم خاص با ویژگی و عملکرد خاص است که Y شبیه به آن عمل می‌کند بنابراین دانش مشترک فرهنگی نیز لازمه آن است.

حالت موقعیتی در سطح بعدی قرار می‌گیرد؛ حالتی که گذرا و موقتی است و پایه یک ویژگی ثابت ندارد مانند «مسافرت‌طور». در آخرین معنای پیرامونی نیز با شباهت به کمیت روبرو هستیم، در واقع در این سطح این پسوند نشانگر یک بیان تقریبی و تخمین است که درجه عدم تعیین بالا می‌رود و ذهنی‌سازی نیز افزایش می‌یابد. در این راستا می‌توانیم به «بخور و نمیر‌طور» اشاره کنیم که نمایانگر بیان تقریبی از کم بودن است.

از منظر ساخت‌واژه شناختی، نتایج این پژوهش مؤید آن است که پسوند «-طور» /*towr*/ نه یک عملگر صرفی تک‌کارکردی، بلکه یک طرح‌واره پویا با ظرفیت گسترش معنایی است. این طرح‌واره از طریق تعمیم تدریجی و تعامل با دانش ادراکی، فرهنگی و گفتمانی گویشوران شبکه‌ای شعاعی از معانی ایجاد می‌کند. چنین تحلیلی نشان می‌دهد که زایایی این پسوند را باید در چارچوب شبکه معنایی آن فهمید، نه صرفاً در سطح شمارش مشتقات.

از دیگر مباحث مهمی که در این داده‌ها مورد توجه قرار دارد و به عنوان پاسخ آخرین سؤال این پژوهش است، عوامل شناختی است که باعث می‌شود کاربرد این پسوند از معنای مرکزی فاصله بگیرد و به سمت نوآرزه‌سازی پیش برود. طبق آنچه که رُش (۱۹۷۵) بیان می‌کند، این امر تصادفی و دلخواهی نیست، بلکه بر اساس دو اصل شناختی «اقتصاد شناختی» و «ساختارمند بودن دنیای ادراکی» که در بخش‌های پیشین عنوان شد، استوار است. بر این اساس یکی از عوامل دخیل که سبب می‌شود پسوند «-طور» /*towr*/ به سمت نوآوری و معانی پیرامونی سوق داده شود، اقتصاد شناختی است؛ به عبارت ساده‌تر گوینده با افزودن این پسوند می‌تواند بدون هیچ توضیح مفصلی، شباهت را بیان کند و این امر سبب می‌شود تا دامنه پایه‌ها گسترش یابد. از دیگر دلایلی که

سبب گسترش کاربردی این پسوند می‌شود، خلاقیت زبانی است. از ویژگی‌هایی که یول^{۳۵} (۲۰۱۰) خاص زبان انسان مطرح می‌کند، خلاقیت در صدر آن‌ها قرار دارد و این بدان معنا است که با درون‌داد محدود می‌توانیم بی‌نهایت برون‌داد تولید کنیم؛ از همین رو کاربردهایی همچون «پیتروستی‌طور» یا «نیتیو‌طور» حاصل بازی زبانی و خلاقیت گفتمانی گوینده در گفتمان دیجیتال است.

در مجموع، این پژوهش نشان داد که تحلیل شبکه‌ای - سرنمونه‌ای می‌تواند توصیفی دقیق و منسجم از تحول و گسترش معنایی یک پسوند در فارسی معاصر ارائه دهد. ترکیب ساخت‌واژه شناختی و نظریه سرنمون امکان آن را فراهم کرد که هم سازوکار شکل‌گیری طرح‌واره و هم سازمان‌یافتگی درونی تبیین شود. این هم‌افزایی نظری نه تنها برای مطالعه پسوند مذکور، بلکه برای بررسی سایر پسوندهای نو و در حال گسترش در فارسی نیز قابل تعمیم است و می‌تواند مبنایی برای مطالعات آینده در حوزه ساخت‌واژه شناختی و تغییر معنایی در زبان فارسی فراهم آورد.

منابع

- آزند، اعظم؛ کربلانی صادق، مهناز و نجفیان، آرزو (۱۴۰۴)، «آموزش وندها و شبه‌وندهای اشتقاقی زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان از منظر صرف شناختی: مطالعه موردی پسوندهای اسم فاعل ساز»، جستارهای زبانی، مقاله آماده انتشار.
- بامشادی، پارسا و انصاریان، شادی (۱۳۹۵)، «بررسی پسوند (-گر) در فارسی در چارچوب ساخت‌واژه شناختی». مجموعه مقالات چهارمین همایش ملی صرف، نشر نویسه فارسی.
- بامشادی، پارسا و داوری اردکانی، نگار (۱۳۹۷)، «رویکردی ساختی شناختی به پسوند (-گار) در زبان فارسی». پژوهش‌های زبانی، سال ۹، ش ۲، صص ۶۶-۴۵.
- بامشادی، پارسا و داوری اردکانی، نگار (۱۳۹۶)، «رویکردی ساختی - شناختی به پسوند (-ار) در زبان فارسی». جستارهای زبانی، ش ۴، صص ۷۶۶-۷۳۵.
- راسخ مهند، محمد (۱۳۸۹). «درآمدی بر زبان‌شناسی شناختی؛ نظریه‌ها و مفاهیم». انتشارات سمت.

رضائی، حدائق و رفیعی، عادل (۱۳۹۵)، «بررسی شبکه معنایی پسوند مکان‌ساز (-گاه) با رویکردی شناختی». فصلنامه زبان‌پژوهی، دانشگاه الزهراء، سال هشتم، ش ۱۸.

رضوانی، وجیهه (۱۴۰۴)، «واکاوی پسوندهای کنش‌گر در اسامی روسی و فارسی از منظر ساختارهای شناختی». جستارهای زبانی، مقاله آماده انتشار.

شهریاری، یعقوب و مولودی، امیرسعید (۱۳۹۷)، «بررسی پسوندهای مبتنی بر شباهت (-آسا)، (-سا) و (-سان) در زبان فارسی بر اساس چارچوب صرف شناختی». مجموعه مقالات دهمین همایش بین‌المللی زبان‌شناسی ایران، ۳ و ۴ مهر ۱۳۹۷، انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی.

شقاقی، ویدا (۱۳۹۵)، «مبانی صرف»، انتشارات سمت.

عاصی، مصطفی و قوچانی، بیتا (۱۳۹۹)، «بررسی معنایی پسوندهای دارندگی در فارسی: رویکرد ساختارهای شناختی». زبان‌شناخت، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ش ۱، صص ۲۲۴-۲۰۳.

کربلائی صادق، مهناز و گلفام، ارسلان (۱۳۹۵)، «نگاهی بر واژه‌های مرکب و مشتق‌ساز مکان‌ساز در فارسی: رویکرد صرف شناختی». ماهنامه جستارهای زبانی، ش ۳، صص ۱۲۷-۱۰۷.

کوشکی، فاطمه (۱۳۹۶)، «کشتی‌گیر، پیروزگر، نشان‌گر: تحلیل مفهومی - در زمانی از مشتقات پسوند (-گر) در زبان فارسی». مجموعه مقالات نخستین همایش ملی معنی‌شناسی شناختی، نشر نویسه پارسی.

مقدم‌کیا، رضا و شفیع، اکرم (۱۳۹۲)، «بررسی ساختارهای و معناشناسی پسوند کوچک‌ساز (-چه) در زبان فارسی». پژوهش زبانی، سال ۴، ش ۲، پاییز و زمستان

نجفیان، آرزو و همکاران (۱۳۹۴)، «صرف کاربردشناختی پسوندهای نسبت در زبان فارسی». زبان‌شناسی و گویش‌های خراسان، دانشگاه فردوسی مشهد، ش ۱۳، پاییز و زمستان ۱۳۹۴.

Abrosimova, L. (2013). "Word-formation in the Context of Multi-disciplinary Cognitive Paradigm". International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education. vol 1. No. 1. pp. 1-6.

Arndt-Lappe, S. (2014). 'Analogy in Suffix Rivalry- The Case of English -ity and -ness'. English Language and Linguistics, November 2014.

Aronoff, M., & Cho, S. (2001). 'The semantics of -ship suffixation'. *Linguistic Inquiry*, (32), 167-173.

Azad Hasan Fatah (2012). A cognitive grammar analysis of suffixes in English and Kurdish, MA thesis, University of Sulaimani.

Bybee, J. L. (1985). *Morphology, A study of the relation between meaning and form*. Amsterdam: John Benjamins.

Bybee, J.L. (2001). *Phonology and language use*. Cambridge University Press.

Croft, W. (1990). Possible verbs and the structure of events. In meanings and Prototypes. In: S. Tsohatzidis (Ed.), *Studies in Linguistic Categorization*, (pp. 48-73). London/ New York: Routledge.

Croft, W. (2001). *Radical Construction Grammar*. Oxford: Oxford University Press.

Evans, V. & M. Green (2006). *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hamavand, Z. (2011). *Morphology in English. Word formation Cognitive Grammar*. New York: Continuum International Groups.

Hopper, P. J., & S. A. Thompson (1984). The discourse basis for lexical categories in universal grammar. *Language*, 60 (4), 703-752.

Langacker, R. W. (1987). *Foundation of cognitive Grammar. Vol: I.* Stanford, CA: Stanford University Press.

Langacker, R. W. (2008). *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. Oxford: Oxford University Press.

Lakoff, G. (1987). *Woman, Fire and Dangerous Things, What Categories Reveal about the Mind*. : Chicago and London: Chicago University Press.

Panther, K. & L. Thornburg (2001). "A Conceptual Analysis of English -er Nominals". *Applied Cognitive Linguistics II: Language Pedagogy*. Martin Putz, Susanne Niemeier, and Rene Dirven (eds.). Berlin: Mouton de Gruyter. pp.149-200.

Rosch, E. H. (1973). On the internal structure of perceptual and semantic categories. *Cognitive development and acquisition of language*, 111-144: Elsevier.

Rosch, E. H. (1975). Cognitive representations of semantic categories. *Journal of experimental psychology: General*, 104 (3), 192.

Rosch, E. H. & B. B. Lloyd (Eds.). (1978). *Cognition and categorization*. Oxford, England: Lawrence Erlbaum.

Taylor, J. R. (2004). Grammatical categories. In: B. Aarts, D. Denison, E. Keizer & G. Popva (Eds.), *Fuzzy Grammar: a reader*, (pp. 293-308). New York: Oxford

Yule, G (2010). *The study of language*. 4th ed. Cambridge University Press.

نسخه
پیش
انتشار